

CJJ04_8

Klára Osolsobě

osolsobe@phil.muni.cz

Sloveso. Prototypické gramatické a sémantické vlastnosti, syntaktické fce.

- Vydělení slovesa podle kritérií
- Sémantické vlastnosti (označení dějů, tj. příznaků určovaných podle času)
- Formální vlastnosti (časují se – vyjadřují svými tvary čas – zařazení děje na časovou osu s ohledem na okamžik promluvy a osobu – vztah děje k členům komunikační situace mluvčí/adresát/osoba neúčastníci se komunikace)
- Funkční vlastnosti (primární – typicky přísudek a sekundární)

-bě[hž]-

Trestá je za všechno : za to , že **běhají** po schodech , za to , že jen trochu neposlechnou , za to , že chtějí věci , které podle ní nemohou mít .

„ OK , “ řekla Kolombína , „ tak **běž** za tou bestií a řekni jí , aby mi přinesla balíček od Mariana , až ho dostane . “

Po vyhlášení **proběhla** úprava kontrolních úseků a přestavba na lehčí tratě pro volnou kategorii Hobby .

Tento termín jsme si poznačili a poté , kdy v **průběhu** rozehrané soutěže byl do divize dosazen Prostějov , nám nikdo oficiálně změnu termínu na sobotu 29 . října neoznámil , “ sděluje v rozhovoru pro Sport předseda havířovského klubu Libor Pristáš .

PROSTĚJOV – Dvě falešné pětistovky a jednu stokorunu , které si sám vyrobil , se podařilo dát do **oběhu** 29letému muži z Prostějova .

Naši rodinu stálo toto setkání přímotop – šrouby nevydržely nápor mé váhy , když jsem na něj **během** únikové mise bezohledně šlápla .

System otoče zůstal stejný jako u předchozích modelů , tedy řetěz **běhající** po ozubeném kole , napínaný dvěma hydraulickými válci .

Probíhá battle o domov a máma holt nemá tátovy politický geny , ustupuje , zametá za sebou .

-bě[hž]-

běží

běžných

běhu

běžný

běh

proběhne

proběhla

běžel

příběhů

běžného

průběžně

běžnou

běžná

proběhlo

běž

proběhl

1	p / n	během	36737	
2	p / n	příběh	20492	
3	p / n	běžný	17666	
4	p / n	průběh	14736	
5	p / n	běžet	10402	
6	p / n	proběhnout	7379	
7	p / n	běh	4497	
8	p / n	běžně	4418	
9	p / n	běhat	3248	
10	p / n	rozběhnout	2812	
11	p / n	vyběhnout	2451	
12	p / n	předběžný	1593	
13	p / n	oběh	1513	
14	p / n	průběžně	1400	
15	p / n	průběžný	1287	
16	p / n	běžec	1275	
17	p / n	uběhnout	1249	
18	p / n	doběhnout	1179	
19	p / n	přiběhnout	989	
20	p / n	běžecký	960	

Kritéria vydělení slovního druhu slovesa

- *Základem zdravého hubnutí bylo, je a bude běhání.*
- *Běhal jsem, běhám a budu běhat, abych zdravě hubnul.*
- *Chceš-li zdravě hubnout, běhej.*
- *Lidé běhali, běhají a budou běhat, aby zdravě hubnuli.*
- *Ten nejpřirozenější pohyb byl, je a bude běh.*
- *Běhal jsem, běhám a budu běhat, protože se chci hýbat přirozeně.*
- *Chceš-li se hýbat přirozeně, běhej.*
- *Lidé běhali, běhají a budou běhat, protože se chtějí hýbat přirozeně.*
- *Běhat se vyplatí, zhubneš a budeš se hýbat přirozeně.*

Vydělení sloves na základě sémantického kritéria

- Označují děje a stavy i slova, která pod slovní druh slovesa neřadíme?
- Jaká kritéria použijeme pro vydělení sloves?

Jaké funkce slovesa primárně plní?

Nemohl jsem **běhat** ani vystřelit , na sto procent jsem nebyl s to absolvovat letní přípravu , “ posteskl si .

Kobylky jižní nelétají , ale jsou schopny ve větvích velmi rychle **běhat** a skákat na relativně velkou vzdálenost .

Běhat bez míče , to je pro soupeře hrůza . . .

Vyplatí se třeba i stroj s objemným košem , abychom nemuseli **běhat** často s posečenou trávou daleko .

Kdy a kde se začal **běhat** maraton ?

System otoče zůstal stejný jako u předchozích modelů , tedy řetěz **běhající** po ozubeném kole , napínaný dvěma hydraulickými válci .

Bez poznámek si většina z nás pravděpodobně nedokáže představit **běžný** pracovní (a mnohdy také ani nepracovní) den .

Jaké gramatické vlastnosti má sloveso?

Trestá je za všechno : za to , že **běhají** po schodech , za to , že jen trochu neposlechnou , za to , že chtějí věci , které podle ní nemohou mít .

„ OK , “ řekla Kolombína , „ tak **běž** za tou bestií a řekni jí , aby mi přinesla balíček od Mariana , až ho dostane . “

Po vyhlášení **proběhla** úprava kontrolních úseků a přestavba na lehčí tratě pro volnou kategorii Hobby .

Probíhá battle o domov a máma holt nemá tátovy politický geny , ustupuje , zametá za sebou .

Hned ráno **přiběhl** vyděšený pan Spock .

Jak se to jenom všechno **seběhlo** ?

„ Vedle několika odborných příspěvků akci podpoří svým vystoupením Vlasta Horváth , bude promítán film režiséra Davida Vondráčka Láska v hrobě , zazpívají kapely Audio Attaché a Jerusalem či **proběhne** autorské čtení poezie básnířky Míši Keroušové , “ říká Iva Poláčková , ředitelka občanského sdružení Společnou cestou .

Morfologické kategorie sloves

- Osoba
- Číslo
- Způsob
- Čas
- Rod slovesný
- Vid

1. os. sg. vyjadřuje vztah k samotnému mluvčímu/pisateli (on je subjektem, jemu se přisuzuje děj nebo vlastnost)

- Neběhám pro vítězství, ale čistě pro radost.
- Běhal jsem od dvaceti.
- Já budu běhat stejně.
- Já běhal s rodinou po Malé Fatře.
- Kdyby byl čas, běhal bych pořád.
- Jsem/byla jsem/budu předběhnuta.

2. os. sg. vyjadřuje vztah k samotnému adresátovi

- Za kolik teď běháš stovku?
- Běhal jsi pro radost, pro čest a slávu své země.
- Běhal jste a držel dietu?
- Když jsi byl malej, běhals tady kolem s fotbalovým míčem.
- Karle, budeš běhat maraton.
- Od lékařky si vyslechl mrazivý ortel: „ Nikdy už běhat nebudete. “
- Běhej si.
- Běhejte sama pro sebe.
- Kdyby se doping přestal kontrolovat, běhal bys dál?
- Proč jste vůbec nešel někam do přeboru, kde byste byl absolutní hvězda a běhal byste ještě méně?
- Jsi/byla jsi/byls/budeš doběhnout.

3. os. sg. vyjadřuje vztah k jedné substanci, která v daném komunikačním aktu nevystupuje v roli mluvčího ani adresáta

- Alena Močářiová už rok běhá za švýcarský tým Hutwielle.
- To Svoboda běhal před zraněním s prstem v nose.
- Řekl, že bude běhat, dokud bude zdravý.
- Miluje natáčení a běhal by pořád.
- Kdyby psa probudil plyn, byl by běhal po pokoji nebo by se byl schoval do nejtemnějšího koutku pod postelí.
- Co už je zaběhnuto?
- Už v pátek byl odběhnut supersprint.
- Dva týdny po posledním cvalovém dostihu bude odběhnut závěrečný klusácký.

1. os. pl. zahrnuje více mluvčích/pisatelů + (adresáta/y + neúčastníka/neúčastníky komunikace)

má tedy velmi široké použití: může zahrnovat i substance, k nimž se referuje 2. a/nebo 3. osobou.

- Teď víc běháme a zkoušíme trháky.
- Běhali jsme tam už jako malí.
- Teď budeme běhat společně štafetu.
- Běhejme, cvičme, tvrdě fyzicky pracujme.
- Kdybychom zalezli, tak by to byla jen taková zeď a běhali bychom bez míče.
- Jsme/byli jsme/budeme doběhnuti nějakými taškáři.

2. os. pl. = 1) více adresátů, 2) adresát/více adresátů + neúčastník/neúčastníci komunikace

- Běháte rádi?
- Běhali jste za trest, nebo šlo jen o to, abyste před zápasem nabrali kondici?
- Borci, teď budete běhat proti sobě a vyhýbat se, abychom si zvykli na terén.
- Kluci, běhejte!
- Běhali byste od lajny k lajně, kdyby vás nebavil tenis či fotbal?
- Jste/byli jste/budete předběhnuti.

3. os. pl. vyjadřuje vztah k množině takových substancí, které v daném komunikačním aktu nevystupují v roli mluvčího ani adresáta

- Běhají a skáčou.
- Běhali s námi po celém hřišti.
- Za trest budou běhat bez míče.
- Všem přejeme ať běhají a mají z toho radost.
- Kdyby vládli labouristé, běhali by prý klidně na svobodě.
- Takové programy jsou/byly/budou rozběhnuty.

Transponovaná užití kategorie osoby, čísla, času a způsobu (zdvořilost, pragmatika, expresivita)

- Neotáčej se. × Neotáčejte se. × Neotáčejte se. × Neotáčím se. × Neotáčíme se.
- Dokazuji ... × Bych rád dokázal ... × Dokazujeme ... × Bychom chtěli dokázat × Je třeba dokázat ...
- Teď vás vyšetřím a uvidím ... × Vyšetříme to a uvidíme × Je to potřeba vyšetřit a uvidí se ...
- Včera jsem byl doma a začalo hořet. × Včera jsem doma a začne hořet.
- Už papá mrkvičku? × Už papáte mrkvičku? × Už papáme mrkvičku?
- Měl jste polévku a pečivo, kolik kusů? × Byla polévka rohlíčků nebyl?
- Dáte si kávu? × Dali byste si kávu? × Dáme kávu? × Kávička nebude?
- Budeme jíst? × Bude se jíst?
- Nachystals oběd? × Nachystal někdo oběd? × Je už nachystaný oběd?
- Zítra uklid'. × Zítra uklidíš. × Zítra budeš uklízet. × Zítra se bude uklízet. × Zítra se uklidí.
- Mohl bys dojít nakoupit. × Mohlo by se jít nakoupit.

Gramatikalizované formy transpozice

- vykání
- onkání
- onikání
- autorský plurál / plurál skromnosti (pluralis modestiae)
- pl. maiestaticus
- historický présent

Rozhodněte, které z následujících slovesných tvarů mají formu kondicionálu minulého a které vyjadřují kontrafaktuální (ireální) děj:

- Potkat Zdenu před deseti lety, vzal bych si ji.
- Byla bys překvapena, kolik jich tam bylo odvezeno.
- Kdyby to byli bývali věděli, tak tam vůbec nechodili.
- Kdybychom si koupili dalekohled, orel mořský by býval v Dívčicích spatřen častěji.
- Mít o trochu víc místa, s chutí by se protáhl.
- Kéž bys nebyla bývala vybrána

Určete vid, určete význam přítomného tvaru a rozhodněte, zda sloveso vyjadřuje děj násobený, nebo nenásobený:

- Půjdeme včas?
- Barbora Špotáková hází oštěpem.
- Bratranec nosí červenobílou kšiltovku.
- Hele, tamhle letí čáp.
- Až táta odhází sníh, věnuje vám třeba půl hodiny.
- Vždy podaruje příbuzenstvo mnoha dary, ale nikdo tomu nevěnuje pozornost.
- Filip se ihned zorientuje, přeskáče povalené stoličky a vmžiku pootevře všechny tři zásuvky.
- Hynek jde příští rok do školy, ale při svých čtyřiceti kilogramech se už dnes nevejde do prvňákové lavice.
- Dospělí jedinci dorůstají délky patnácti až sedmnácti centimetrů.

Jazykové hádanky

- V kterých slovesných tvarech lze v češtině odlišit vykání a tykání?
- Kterým modem (způsobem) lze v češtině nahradit imperativ?
- Lze v češtině vyjádřit imperativ 3. osoby?
- Může slovesný tvar plnit funkci podmětu?
- Je v češtině obligatorní užití osobního zájmena k vyjádření gramatické kategorie osoby?
- Jak lze vyjádřit v češtině současnost/předčasnost dějů?

Prostudujte řádně

- 3.2 Slovesné morfologické kategorie (s. 30-40) z Adam, R.: Morfologie, viz IS_studijní ...